

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Journal of Social Sciences

p-ISSN:1300-9702 e-ISSN: 2149-3243

REFİK HALİD KARAY'IN *BUGÜNÜN SARAYLISI* ROMANINDA YAPI VE İZLEK¹

The Structure and Theme in Refik Halid Karay's Novel "Bugünün Saraylısı"

Veysel ŞAHİN² ve Fatma TOPDAŞ ÇELİK³

²Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Elazığ vsahin@firat.edu.tr, orcid.org/0000-0003-3265-0481

³Arş. Gör. Dr., Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ardahan. fatma_topdas@hotmail.com, orcid.org/0000-0002-1002-0465

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:
26.05.2022

Kabul/Accepted:
08.09.2022

DOI:

10.18069/firatsbed.1121496

Anahtar Kelimeler

Refik Halid Karay, Olay
Örgüsü, Mekân, Zaman,
İzlek.

ÖZ

Millî Edebiyat Dönemi'nin önemli sanatçılarından olan Refik Halid Karay'ın *Bugünün Saraylısı* adlı romanında modernleşme sürecinin bireysel ve toplumsal düzeyde yarattığı etkiler anlatılır. Bu süreç içerisinde kültürel değerlerden uzaklaşmakla meydana gelen yozlaşma ve aidiyet problemi, romanda çatışma unsurunu sağlayan temel epizotlar olarak belirir. Ayrıca romanda bireysel ve toplumsal çözülmenin yanısıra aşk, kıskançlık gibi bireysel duygu ve yönelimlerin de ele alınması izleksel kurguya farklı bir yön kazandırır. Bu temel izlekleri eleştirel bir bakış açısı ile sunan Refik Halid Karay, diğer eserlerinde olduğu gibi *Bugünün Saraylısı* romanında da kendi dünya görüşünü ve yaşam üslubunu yansıtır. Nitekim okuyucuya vermek ve benimsetmek istediği düşünceyi, kurguladığı karakterler, zaman ve mekân algısı ile aktaran Refik Halid Karay'ın geleneksel olanın önemini ve değerini ortaya çıkarması bireysel bakış açısının yansımalarından izler taşır. Bu çalışmada hem geleneksel hem de modern yaşama ışık tutan *Bugünün Saraylısı* romanı sahip olduğu bütün bu içerik düzlemi ile birlikte yapısal unsurlar bakımından da tahlil edilecektir.

ABSTRACT

In the novel, *Bugünün Saraylısı* authored by Refik Halid Karay who is one of the significant writers of the national literature period of the Turkish literature, the effects of the modernization process at individual and societal levels are depicted. Within this process, the issues of corruption and belonging that come into being in view of getting distanced from cultural values arise as the main episodes that provide the element of conflict in the novel. Also, addressing individual emotions and inclinations such as love and jealousy besides individual and societal dissociation adds another dimension to the thematic configuration in the novel. Refik Halid Karay who presents these main themes from a critical perspective reflects his own worldview and lifestyle also in the novel, *Bugünün Saraylısı*, as in the case of his other literary works. Such that, the revelation of the importance and value of what is traditional by Refik Halid Karay, who narrates the idea that he wants the reader to receive and embrace through his characters and perceptions of time and space, carries traces of the reflections of his individual perspective. In this study, the novel, *Bugünün Saraylısı*, which sheds light on both the traditional life and the modern life, will be analyzed in terms of its structural elements as well as its entire content plane above.

Keywords

Refik Halid Karay, Plot,
Place, Time, Theme.

Atf/Citation: Şahin, V. ve Topdaş Çelik, F. (2022). Refik Halid Karay'ın *Bugünün Saraylısı* Romanında Yapı ve İzlek. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32, 3(909-920).

Sorumlu yazar/Corresponding author: Fatma TOPDAŞ ÇELİK, fatma_topdas@hotmail.com

¹ "Bu makale, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Doç. Dr. Veysel ŞAHİN Danışmanlığında hazırlanan 'Refik Halid Karay'ın Romanlarında Yapı ve İzlek' başlıklı doktora tezinden oluşturulmuştur."

0. Giriş

15 Mart 1888’de, devrin ileri gelenlerinin toplandığı bir semt olan Beylerbeyi’nde doğan Refik Halid Karay (Karay, 2019: 137), isteksiz geçirdiği okul döneminden ve aile fertlerinin yönlendirmeleri sonrasında edindiği birkaç iş tecrübesinden sonra Servet-i Fünun matbaasına girer (Karay, 2009: 110). Refik Halid Karay, henüz okul yıllarındayken edebiyatla ilgilenmekle birlikte özellikle Servet-i Fünun matbaasına girdikten sonra edebiyata olan yönelimini farklı edebî türlerle zenginleştirir. Hikâye, mizah ve gazete yazarlığının yanısıra muhalifliği ve sürgünlüğü ile de tanınan Refik Halid Karay’ın edebî metinlere yansıyan algısı, yaşadıkları ve kabul ettiği değerlerle ilişkilidir. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu’na ve geleneksel kültüre yakın olan Refik Halid Karay’ın bu yönelimi, saraya yakın varlıklı bir ailede yetişmesinden ileri gelir (Ebcioğlu, 1943: 3-5).² Bu sebeple içinden geldiği ve yakınlık duyduğu kültürün dinamiklerinden ve yapısından uzaklaşmayan Refik Halid Karay, eserlerinde de benimsediği değerleri aktarabilecek düzeyde yapısal ve izleksel bir kurgu oluşturur. Refik Halid Karay yirmi romanından biri olan *Bugünün Saraylısı* romanında da kendi değerlerini yaşa/t/mayı ön plana alan bir tavırla hareket eder. Geçmiş ve şimdi bağlamında bireysel ve toplumsal değerlendirmeler yaparak realist ve eleştirel bir söylem geliştiren Refik Halid Karay, hem psikolojik hem de sosyolojik perspektiften bakma imkânı sunar.

1. Bugünün Saraylısı Romanında Yapı

1.1. Dış Yapı Unsurları

Anlatıma dayalı edebî eserin yazımı, isimlendirme ve baskı süreci, metne yönelik çözümlemede dış yapı unsurlarını oluşturur. Eser yazıldıktan sonra onun okuyucuyla bütünleşme serüvenini ortaya koyan dış yapı unsurları ise “eserin kimliği” ve “isimden içeriğe” adlı iki ana başlıktan meydana gelir. Eserin hangi yayın evi tarafından, ne zaman basıldığı bu bölümde belirtilir (Şahin, 2017: 268-269).

1.1.1. Romanın Kimliği

Bugünün Saraylısı romanı ilk olarak 1954 yılında Çağlayan Yayınevi tarafından basılır. Romanın diğer basımları 1965’te İnkılap ve Aka Kitabevleri, 1985’te ise İnkılap Kitabevi tarafından yapılır. Bu çalışmada ise romanın 2015 yılında İnkılap Kitabevi tarafından yapılan basımı kullanılmıştır.

1.1.2. İsimden İçeriğe

Bugünün Saraylısı romanında Ata Efendi’nin, akrabasının kızı Ayşen’in bakımını üstlenmesi ve sonrasında hayatlarının değişmeye başlaması anlatılır. İstanbul’a yerleşen Ayşen’in giyim-kuşam ve eğlenceye olan düşkünlüğü ile sosyete sınıfına girme çabasına girmesi onu İstanbul’da kendisinden söz edilen, beğenilen ve elde edilmek istenen bir kadına dönüştürür. Süs, gösteriş ve maddi niteliklere dayanan değişiklikler sebebiyle özelde Ayşen’in genelde ise kendiliğinden uzaklaşan insanın ruhsal yönünü ve değerlerini silerek sadece maddi niteliklere bağlanmaları “*modern hayat saraylısı*” (s. 197) tabiriyle belirtilir. Bu durum ise gerek karakter düzeyinde gerekse yaşam tarzı bakımından yozlaşmış varlık alanına işaret eder.

1.2. İç Yapı Unsurları

Anlatıma dayalı edebî eserin entrik kurgusunu şekillendiren ana unsurlar, iç yapı unsurlarıdır. İç yapı unsurları ise “bakış açısı, olay örgüsü, mekân, zaman ve kişiler dünyası”ndan meydana gelir. İzleksel kurgusundan hareketle oluşturulan iç yapı unsurları metin içinde ana bütünlüğünü sağlar (Şahin, 2017: 270).

1.2.1. Bakış Açısı ve Anlatıcı Düzlemi

Tanrısal bakış açısı ve anlatıcı tarafından kurgulanan *Bugünün Saraylısı* romanında anlatıcı, kimi zaman anlatıyı kuran bütün karakterlerin eylemlerini aktaran bir konumdayken kimi zaman ise bu karakterlerin iç dünyasını yansıtarak onların duyulmasını sağlar. Nitekim yazar, tanrısal anlatıcı ile “*olaylara uzaktan ve yakından, dıştan ve içten bakabilmekte; yerine göre yüzeysel, yerine göre derinlemesine tahliller yapabilmektedir.*” (Tekin, 2011: 28). Anlatıcının bu şekilde bir anlatım gücüne sahip olması ve karakterlerin geçmişlerini ve iç dünyalarını bilip aktarabilmesi ise çeşitli anlatım teknikleri ile sağlanır. Romanda anlatıcının özellikle Ata Efendi’nin dünyasına girerek onun hayatına ve duygularına hâkim olması, iç monolog tekniğinin kullanımını örneklendirir:

“Şimdi samimi hisleriyle söylüyordu:

² Refik Halid Karay’ın ailesi hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Ebcioğlu, H. M. (1943). Kendi yazılarıyla Refik Halid, İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi.

'Ondan ayrı düşmek beni çökertir. Galiba âşıklarının arasında ilki ve en özlüsü benim. Akşamları apartmana nasıl içim sevinçle dolu dönüyorum; Pazar günlerini ne sabırsızlıkla bekliyorum! Sabahları odasının kapısına göz atmadan, uyuyuşunu düşünmeden evden ayrılamıyorum. Aklımda hep Ayşen...' (s. 128).

Ata Efendi'nin Ayşen'e beslediği duygular sebebiyle yaşadığı kaygının ve içsel sıkıntıların dile getirildiği metinde anlatıcı, Ata Efendi'nin iç konuşmalarını duyarak onun herkesten gizlediği duygularını okuyucuya iletir. Anlatıcı kurguyu güçlendirmek için Ata Efendi'nin Ayşen'e karşı beslediği duygu ve düşünceleri iç çözümleme tekniği ile de açığa çıkarır:

"Ata Efendi de başka türlü düşündü: Rüştü'nün istediği sevgilisinin en yakın yoldaşıyla beraber bulunmaktır. Zira kızı sevmekte devam ediyor; işi eğlenceye dökmüş ama onu unutamıyor; "Bir gün elime geçireceğim," diye ümitle bekliyor. Bakanın kızıyla evlenmemesi de bundan." (s. 267).

Romanda Ayşen'in diğer anlatı kişileri üzerinde uyandırdığı his, kimi zaman çeşitli beyitler aracılığıyla ifade edilir. Bu anlatım tekniği metinlerarasılık yöntemlerinden alıntı tekniğinin kullanıma işaret eder. Ata Efendi'nin Ayşen'e duyduğu özlemi anlatabilmek için söylediği beyit, Rıza Tevfik'in bestelenen şiirinden bir alıntıdır:

"N'olurdu alnından öpüp her seher,
Saçını ben çözüp ben bağlasaydım." (s. 176).

Romanın daha çok eyleme dayanan bir kurgu olması, diyalog ve sahneleme tekniklerinin kullanım sıklığını arttırmaktadır. Anlatıcı, anlatı kişileri arasında fikir alışverişinin, anlaşmanın veya çatışmanın sağlanabilmesi ve olayların yönlendirilebilmesi için konuşma eylemine farklı amaçlar yükler. Nitekim diyalog tekniği olayların gelişimini etkileyen ve kahramanların psiko-sosyal konumlarının açıklanmasını ve haklarında detaylı bilgilere sahip olunmasını sağlayan çok yönlü bir anlatım tekniğidir (Doğan, 2020: 235).

"Sizi bir bey görmek istiyor; beş dakika teşrif buyurmanızı rica ediyor."

"Beni mi?"

"Evet, Ata Bey siz değil misiniz? Küçük salonda bekliyor."

(...)

"Affedersiniz, sizi yemekten kaldırdım, fakat bir vakayı önlemek için bunu yapmak mecburiyetindeydim."

"Ne vakası?"

Ata, İsmail Bey'e baktı; kaşlarını kaldırmış, acayip bir surat takınmıştı. Yine Rüştü konuştu:

"İçeri girip sizin yanınızda o Faruk denilen kadın avcısının kafasına bir yumruk indirdiğimi istemezsiniz?" (s. 137).

Tanrısal anlatıcının olaylara ve karakterlere olan hâkimiyeti, zamanın işlenişinde de kendini gösterir. Ata Efendi'nin çocukluk ve gençlik yıllarını, dönemin sosyal ve siyasal olaylarına değinerek aktaran anlatıcı, geriye dönüş tekniğini kullanarak hem Ata Efendi'nin geçmişini hem de imparatorluğun geçirdiği karışık yılları hatırlatır:

"Ata Efendi, ömründe ikinci büyük darbeye uğradığını anladı. Darbelerden birincisi, merhum paşanın hürriyet ilanı sırasında bir süprüntü arabasına konularak sokaklarda dolaştırıldığını görmesiydi;" (s. 18).

Tanrısal bakış açısı ile kaleme alınan romanda çeşitli anlatım teknikleri ile kurguya zenginlik kazandıran yazar, kurguyu bu anlatım teknikleri aracılığıyla psiko-sosyal çözümlemelerin yapıldığı bir metin düzeyine ulaştırır.

1.2.2. Olay Örgüsü

Tek zincirli olay örgüsüne sahip olan *Bugünün Saraylısı* romanı, dört bölümden oluşmaktadır. "Düzce'den Gelen Kız", "Pavyona Giden Kız", "Modern Hayat Saraylısı" ve "Beklenen Kadın" başlıklarını taşıyan bu bölümlerin her biri kendi içerisinde alt bölümlere ayrılır.

Romanın olay örgüsü aşağıdaki metin ve vaka halkalarından meydana gelir.

Birinci Bölüm

Metin Halkası

M1. Babasının işleri sebebiyle İstanbul'daki akrabalarının yanına giden Ayşen'in farklı bir hayat içine girmesi.

Vaka Halkası

V1. Yaşar'ın, işlerinin bozulması sebebiyle kızı Ayşen'i Ata Efendi'nin yanına göndermesi.

V2. İstanbul'da yeni bir hayata başlayan Ayşen'in sosyal hayatını değiştirmek istemesi sebebiyle çeşitli etkinliklere katılması ve Ata Efendi'nin patronunun kızı ve oğlu Rüştü ile tanışarak çevresini genişletmesi.

İkinci Bölüm

Metin Halkası

M2. Babasının verdiği maddi destek ile ekonomik rahatlığa kavuşan Ayşen'in maddiyata dayalı yeni bir hayat kurması sebebiyle ruhsal değerleri ötelemesi.

Vaka Halkası

V1. Ayşen'in, babasının bir apartman dairesi kiralaması üzerine Ata Efendi ve Üftade Hanım'ın ile birlikte apartman dairesine yerleşmesi.

V2. Sosyete hayatına girme amacıyla olan Ayşen'in gittiği eğlence yerinde Faruk Senai Bey ve Mister Thomas ile tanışması.

V3. Faruk Senai Bey'in ve Mister Thomas'ın Ayşen'le evlenmek istemesi üzerine Ayşen'in bu durumu Ata Efendi ve Üftade Hanım'la konuşması.

V4. Ayşen'e yapılan evlilik tekliflerini duyan Rüştü'nün de Ayşen'i başkasına kaptırmamak için evlilik teklifinde bulunması.

V5. Ayşen'le evlenmek isteyen taliplerin olumsuz cevap almaları sebebiyle çeşitli bahaneler bularak İstanbul'dan ayrılmaları.

V6. Ata Efendi'nin, Ayşen'le birlikte gittiği Amerikan balosunda başka birinin paltosunu giymesi üzerine paltonun asıl sahibini bulmak için gazeteye ilan vermesi.

V7. Paltosunu almak için Ata Efendi'nin evine gelen Ruveyha Paşa'nın Ayşen'den etkilenmesi sebebiyle Ayşen'le görüşmeye başlaması.

V8. Ayşen'in Ruveyha Paşa'dan etkilenmesi sonrasında onunla evlenmeye karar vermesi.

Üçüncü Bölüm

Metin Halkası

M3. Ayşen'in maddi olana bağıllığı sebebiyle duygu ve eylem alanında hüsrana uğraması.

Vaka Halkası

V1. Ayşen'in evlenmek için Mısır'a gitmesi üzerine Ata Efendi'nin de eşi Üftade Hanım'la birlikte Gedikpaşa'daki evine dönmesi.

V2. Ayşen'in evlendikten sonra hayal ettiği hayatı bulamaması sebebiyle Rüştü'ye İstanbul'a döneceğini bildiren mektuplar yazması.

V3. Ayşen'in döneceğini bildirmesi üzerine hazırlıklar yapılmaya başlanması.

V4. Rüştü'nün ve Ata Efendi'nin Ayşen'den gelen mektupların kesilmesi üzerine Ayşen'in kendileriyle oyun oynadığını düşünmeleri.

V5. Ayşen hakkında gerçek bilgilere ulaşmak isteyen Ata Efendi'nin Mısır'dan dönmüş olan Faiz Bey ile görüşmesi.

V6. Faiz Bey'den Ayşen'in kullandığı zararlı maddeler sebebiyle tedavi için başka bir ülkeye götürüldüğünü öğrenen Ata Efendi'nin Ayşen'in İstanbul'a dönemeyeceğini düşünmesi.

V7. Ayşen'in başına gelenlerden derin üzüntü duyan Ata Efendi'nin algı yetisini kaybetmesi sebebiyle bir arabanın çarpması sonucunda ölmesi.

1.2.3. Zaman Kurgusu

Bugünün Saraylısı romanında zaman kurgusu, kronolojik karakterli vaka halkalarının birleşmesi ile kurulur. Bu tür vaka halkaları birbirini takip eden bağıntılar veya bu bağıntıları imleyen zamansal ibareler ile bir düzene kavuşur.

1954 yılında kaleme alınan *Bugünün Saraylısı* romanında vaka zamanı ile yazma zamanı arasında on yıllık bir zaman farkı vardır. 1944 senesinin Eylül ayının ortalarında başlayan roman, 1947 senesinin Ekim ayının sonlarına doğru son bulur ve bu süreç romanın vaka zamanı olarak belirir. Yaklaşık üç yıllık bir vaka zamanına sahip olan romanda vaka zamanı, Ata Efendi'ye akrabası Yaşar'dan gelen mektup ile başlar; "İkinci üstü Üftade Hanım içeri girip de yerde kapı aralığından atılmış bir mektup bulunca küçük bir helecan geçirdi." (s. 7). Vakayı başlatan bu mektubun Ata Efendi'ye ulaşmasının ardından Yaşar'ın, kızı Ayşen'i Ata Efendi'nin evine göndermesi, Ayşen'in arzusuna göre bir yaşam kurup kendine göre biriyle evlenmesi ve bu evliliğin hem kendisine hem Ata Efendi'ye hazin bir son getirmesi romanın üç yıllık vaka zamanında gelişen ana olaylardır. Anlatmaya bağlı metinlerde olayların ve karakterlerin yorumlanması ve derinlik kazanabilmesi için farklı zaman türleri kullanılır. Psikolojik ve sosyal zaman, bu zaman türlerindedir. *Bugünün Saraylısı* romanında her ne kadar karakterlerin psikolojik niteliklerine yer verilse de zamana yönelik algıları ve yaklaşımları üzerinde durulmaz. Romanda daha çok zamanın mekân-doğa üzerindeki olağan etkisi aktarılır. Kış mevsiminde yağın karın sebep olduğu çamurlar, yaz mevsiminde yapılan plaj eğlenceleri bir çevre tasviri olarak verilir.

Romanda kullanılan bir diğer zaman çeşidi sosyal zamandır. Bu zamana ait unsurlar belirgin bir şekilde kullanılsa da karakterlerin içinde buldukları mekân ve zamandan hareketle sosyal zamana ait izlere rastlamak mümkündür. Nitekim Ata Efendi'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerini yaşaması, o döneme ait hatıraların zaman zaman kurguya dahil edilmesini sağlar. Ayrıca romanda vaka zamanının 1944-47 yıllarını kapsaması kimi zaman İkinci Dünya Savaşı'ndan da bahsedilmesini gerekli kılar: *"O günkü gazeteler -1944 senesinin Eylül ayının 8'inci Cuma günü- Kızılordu'nun Bulgaristan'a girdiğini, boyuna ilerlediklerini yazıyor."* (s. 33).

Romanda İkinci Dünya Savaşı'na değinilmesi, bu savaşın maddi ve manevi zorluklar yaratması ile ilgilidir: *"Harp yüzünden fiyatlar fırladıkça fırlıyordu."* (s. 16). İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı ekonomik sıkıntının sosyal yaşamda ne şekilde karşılık bulduğu, anlatı kişilerinin maddi düzeyleri, yaşam biçimleri üzerinden belirgin kılınır. İstanbul'un kenar semtlerinde oturan ve maddi açıdan orta sınıfın insanlarından olan Ata Efendi ve ailesinin yaşadığı geçim sıkıntısı, savaşın yol açtığı ekonomik buhranla aktarılır. Diğer taraftan, bireysel ve toplumsal alanda yaşanan yozlaşmaya zamansal açıdan yaklaşan yazar, ekonomik buhranın etkin olduğu bu dönemi *"Kolaylıkla zengin olmaya müsait bir zaman"* (s. 72) şeklinde belirterek eksiklikleri ve yetersizlikleri kendi lehine kullanan türedi sınıfını eleştirir.

Anlatıda zaman olgusu ve bu olgu etrafında gelişen geleneksel ve modern yaşam biçimleri Ata Efendi tarafından sık sık kıyaslamaya tabi tutulur. Nitekim *"Ata Efendi, İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e ve ardından İkinci Dünya Savaşı'na kadar geçen dönemin tanığı olması nedeniyle, gözlemci bir figür olarak, okura sürekli geçmişin değerlerini ve yaşam biçimini hatırlatmakta ve iki dönemi karşılaştırmaktadır. Ata Efendi'nin geçmişe dair bu anımsama ve karşılaştırmalarını, bir akrabası tarafından kendisine emânet edilen genç kız Ayşen'in sınıf değıştirme çabası içinde girdiğı yeni mekânlar ve yeni insan ilişkileri tetiklemektedir."* (Şenderin, 2013: 144). Dolayısıyla zamansal açıdan sosyal ve siyasi nitelikleri işaret eden bir zemin üzerine temellendirilen romanda Ata Efendi'nin gözlemleri ve deneyimleri, zamanı açılmayan değışim ve dönüşümlere işaret eder. Bu değışim ve dönüşümler ise özellikle gelenekselliğı simgeleyen Meşrutiyet Dönemi ve modernleşme atılımlarını barındıran İkinci Dünya Savaşı yıllarının kıyaslanması ile aktarılır. 7 Nisan 1946'da Dolmabahçe Sarayı'nda Amerikan filosu şerefine düzenlenen balo (s. 175), geçmiş ile şimdinin karşılaştırılması bakımından önemlidir:

"Dolmabahçe Sarayı'nda oluşuna şaşıyordu. Ata Efendi kim, burası neresi? Vaktiyle bayramlarda muayede için Paşa'nın büyük üniformasıyla aynı saraya gittiğini hatırladı. Acaba taht hangi tarafa kurulurdu? Kahve ocağına ağadan akseden rivayetlere göre, bayramlaşma sırası bando mızıkça çalarmış; şimdi caz çalmaktadır." (s. 178).

Romanda zamanın işlenmesine bakıldığında anlatıcının bazı süreçleri eksilteli anlatımla geçiştirdiğı görülmektedir. Nitekim eksilteli anlatım, bütün ayrıntıları ile ifade edilmeyen zaman dilimlerine işaret eder ve zamandaki sıçrama yapıldığını gösteren ibarelerle belirginlik kazanır (Eziler Kıran-Kıran, 2011: 209). Romanda *"Ayşen 1946 senesinin Mayısın 18'inci Cumartesi günü gitmişti. Duvardaki takvim, şimdi 47 senesi Ekim ayının 19'unu gösteriyor; günlerden Pazar."* (s. 263) şeklinde aktarılan zaman ibareleri eksilteli anlatımın kullanımına örnektir. Zira anlatıcı aradan geçen on yedi aylık zaman diliminde neler yaşandığını anlatmaz, sadece Ayşen'in Mısırlı Rüveyha Paşa ile evlenmek üzere İstanbul'dan ayrıldığını ve Mısır'a gittiğini özet halinde belirtilir.

1.2.4. Mekân Kurgusu

1.2.4.1. Çevresel Mekânlar

Anlatmaya bağlı edebi metinlerde çevresel mekân, *"vak'a zincirinde ifade edilen hadiselerin sahnesi(dir)"* (Aktaş, 2005: 128). Sahne görevinde kullanılan bu tür mekânlar anlam üretmediğı için olayları ve karakterleri etkileme gücüne sahip değildir. *Bugünün Saraylısı* romanında ise sahne görevinde kullanıldığı için çevresel mekân kategorisinde değerlendirilebilecek mekânların başında İstanbul gelir. İstanbul ise Gedikpaşa, Cağaloğlu, Sirkeci, Arnavutköy, Haydarpaşa Garı, Boğaziçi, Büyükdere, Beyoğlu, Dolmabahçe Sarayı, Ortaköy'deki havuzlu gazino, Ata Efendi'nin işyeri, trikotaj atölyesi, Üstün Palas'taki apartman dairesi, İsmail Bey'in köşkü, Ata Efendi'nin Gedikpaşa'daki evi, Park Otel'in pavyonu, Taksim pavyonu, lokanta, pastane, Düzduman Palas ve terzi dükkânı ile çeşitlenir. Romanda kullanılan bir diğer çevresel mekân ise Mısır'dır. Mısır, Ayşen'in Rüveyha Paşa ile evlenmek amacıyla gittiğı bir mekândır ve romanda bu mekân sadece isim olarak geçmektedir.

1.2.4.2. Algısal Mekânlar

Anlatmaya bağlı metinlerde sahne görevinde kullanılan mekânların anlatı kişileri tarafından algılanıp yorumlanması ile kurulan algısal mekânlar, genel olarak *kapalı-dar* ve *açık-geniş* mekânlar (Korkmaz, 2017: 13) olarak kategorize edilir.

1.2.4.2.1. Kapalı-Dar/Yutucu Mekânlar

Bugünün Saraylısı romanında anlatı kişilerinin olumsuz nitelikli psikolojilerine ve sosyal yapılarına göre şekillenen mekânları, kapalı-dar/yutucu mekânlar olarak değerlendirmek mümkündür. Ata Efendi'nin Ayşen'in eksikliğini ve yokluğunu hissettiği anlarda değişen algısı, Üstün Palas'taki apartman dairesini kapalı-dar/yutucu bir mekâna dönüştürür:

"Ayşen gitti. Her gidişinde olduğu gibi, Ata hem bulunduğu yerin, hem de içinin ışığı sönmüvermişçesine kendisini karanlıkta hissetti. (...)

Ayrılmca yalnız benim gönlüme değil, sanki şu eşyaya, duvarlara, hatta lambaya bile hüznün çöküyor; hepimizin benzi soluyor." (s. 219).

Apartment dairesi Ayşen'in yokluğuyla birlikte Ata Efendi'nin varlık alanını karanlığa bürüten ve onu sıkıştıran bir çatışma yeridir. Böylesi bir mekânda kendisiyle ve mekânla uyumunu kaybeden Ata Efendi, yaşadığı yalnızlık ve kimsesizliğin etkisini eşyada da gözlemler. Böylelikle Ata Efendi'nin ruhsal bir çöküntü yaşadığının somut bir görüntüsüne dönüşen apartman dairesinde Ayşen'in yokluğuyla birlikte mekânın yutuculuğu da artmaktadır. Ancak mekâna yüklenen bu anlam, onun çevresel/fiziksel özelliklerinden değil, Ata Efendi'nin algısından kaynaklanır; *"Kız odasına girip de kapısını örtünce boğulacak gibi oluyor, koca apartman daralıyor."* (s. 146) şeklindeki alıntı metninde de görüldüğü gibi fiziksel olarak "koca" sıfatıyla nitelendirilen apartman dairesi Ata Efendi'nin psikolojik yaklaşımı ile daralır.

1.2.4.2.2. Açık-Geniş/Besleyici Mekânlar

Bugünün Saraylısı romanında açık-geniş/besleyici olma niteliği gösteren mekân, Ata Efendi'nin *"Gedikpaşa yokuşlarından birindeki ince, uzun, sevimsiz kâgir ev"* (s. 11) olarak betimlenen evidir. Romanın başlarında Ata Efendi'nin kendi evine yönelik hiçbir duygusu ve düşüncesinden bahsedilmez; ancak Ayşen'in bu eve gelmesinden sonra Ata Efendi'nin mekâna yönelik algısı uyanmaya başlar ve bu ev Ata Efendi için açık-geniş/besleyici mekân haline dönüşür:

"Ata meğerse o gün eve, Adapazarı treninden bir peri kızı yakalayıp getirmişti. (...) İçeriye girince kabuğundan sıyrılmış, masallardaki gibi göz kamaştırıcı bir güzellikle karşılıklarına dikilmiş, elini şöyle sallayınca gök kapıları açılmış, her taraf nura, nimete gark olmuştu!" (s. 84).

Ayşen'in gelmesiyle birlikte Ata Efendi'nin ruhsal anlamda da içinde yaşamaya başladığı ev bir yaşam alanına dönüşür. Bu açıdan evin Ata Efendi için sadece maddi ihtiyaçları karşılayan fiziksel nitelikli bir mekân değil ihtiyaç duyulan huzuru ve refahı sunan bir içtenlik mekânı olduğu görülür. Ayrıca Ayşen'in evde yaşamaya başlamasıyla birlikte sağlanan ekonomik ve manevi ferahlık, ev halkını dış dünyanın sıkıntıları ve zorluklarıyla çevrilmiş olmaktan uzaklaştırır, yaşamın insanı yoran yönünü de siler:

"Bir ara avlu, yeni badalanmışçasına Ata Efendi'ye aydınlık, tertemiz göründü. Evin içinde tamirden ve taze boyadan sonra gelen ferahlığı duyuyordu." (s. 30).

Algısal bakımdan yeni ve olumlanan bir görünüme kavuşan Gedikpaşa'daki ev, romanda özellikle Ata Efendi'ye huzurun ve umuda erişmenin fırsatını tanır. Zira açık-geniş/besleyici mekânların en önemli niteliği insandaki algısal engelleri yok etmesidir. Romanda Ata Efendi'nin iş yerine olan yaklaşımı, bireysel algılamaya yönünün mekândaki yansımalarını netlikle göstermesi bakımından önemlidir. Zira ışık almayan, kuytu bir yer olarak (s. 33) betimlenen ve bu sebeple de fiziksel koşullar bakımından çalışmaya elverişli olmayan iş yerinde *"Tatlı hayallere dalıp oyalanmayı"* (s. 34) öğrendiği için mekân açık-geniş/besleyici nitelik kazanır.

1.2.5. Şahıs Kadrosu

1.2.5.1. Başkişi

Bugünün Saraylısı romanında başkişi Ayşen'dir. Ayşen, Yaşar'ın bir Çerkez kızı ile yaptığı evlilikten doğan çocuğudur. Bir Çerkez kızı olması sebebiyle farklı niteliklere sahip olduğu belirtilen Ayşen'in gerek duygusal gelgitleri gerekse fiziksel özellikleri roman boyunca Ata Efendi'nin gözlemleri ve bakış açısı aracılığıyla öğrenilir. Nitekim Ayşen'in *"Sarı Kız"* (s. 87) olarak adlandırılması, soya bağlı güzelliğin bir yansıması olarak sunulurken kendine has konuşma üslubu ve dilindeki pelteklik de yine Çerkez bir anneye ve Çeçen bir üvey anneye sahip olması ile ilgilidir.

Babası Yaşar tarafından uzaktan akrabaları olan Ata Efendi'ye emanet edilen Ayşen'in dikkat çeken ilk özelliği, sessiz ve utangaç bir kişiliğe sahip olmasıdır. Ancak İstanbul'daki yaşama alıştıka karakterindeki asıl

nitelikler kendini göstermeye başlar: “Haydarpaşa Garı’nda arkasına takarak getirdiği bol mantolu ve başörtülü, süzgün, şaşkın kız, İstanbul’un güneşinden, babasının parasından kuvvet alarak cam kavanoz altında turfanda çilek gibi çarçabuk yetişti.” (s. 108). Öncelikle kaldığı mekânı ve sosyal yaşantısını değiştiren Ayşen, sahip olduğu maddi imkânlar ve güzelliği sayesinde arzu ettiği sosyete sınıfına girer. Ayşen, girdiği bu sosyete sınıfında yeni bir genç kız tipi yaratmak ister. Ona göre bu yeni genç kız tipinin en önemli özelliği ise gizemli görünerek dikkatleri üstüne çekmek olmalıdır:

“İstanbul’da genç kızlar kendilerini böyle zevk ve sefa düşkünlüğüyle erkekler nazarında küçültüyorlar, hafif havai görünmenin hoşla gittiğini sanıyorlarmış. Bunun da derecesini bulamıyorlar, neleri var, neleri yok ortaya koyuyorlarmış. Merak uyandıracak gizli tarafları kalmıyormuş. Ayşe bambaşka bir genç kız tipi yaratacakmış.” (s. 108).

Alıntılanan metinden hareketle Ayşen’in kendini belli bir amaca göre kurduğu ve olması gereken çizgiden uzaklaştıkça da sadece kendini düşünen psikolojik bir algıya büründüğü görülmektedir. Erkeklerin kendisine karşı olan ilgi ve dikkatinden hoşlanan ve bunu daim kılmak isteyen Ayşen’in maddi olana verdiği değer, Ata Efendi tarafından çözümlenir:

“Ayşen yalnız nefsinin düşünüyor; kendi güzelliğine, süsüne, şatafatına aklını vermiş; kendisine âşık. (...) Sadece beğenilsin ve etrafında pervane gibi dönüp dolaşılsın, hayranları çoğalsın istiyor.” (s. 96).

Ayşen’in maddi olana bağlılığı romanda “şatafat hasta(lığı)” (s. 243) olarak adlandırılır. Birdenbire değiştirilen hayat tarzına bağlanan bu durum, Ayşen’in sevmeye yönelik bir eğiliminin olmamasına ve yaşadığı hissizliğe karşı geliştirdiği bir tatmindir.

Romanda Ayşen’in kendini olduğundan farklı göstermesi onun farklı kimlik kurguları içerisinde olduğunu gösterir. Bu kimlik ise “bugünün saraylısı” ithafı ile açıklanır ki bu adlandırma, kendini modern yaşama uygun hale getirme ile ilgilidir. Ayşen’in bu uyumu yakalaması sonucunda elde ettiği kimlik, Ata Efendi’nin gözlemleri ile açığa kavuşturulur:

“Ayşen, (...) hüsn-ü anına güvenen, azametli, kendini beğenmiş, birdenbire zenginleşince şımarmış, yüreği kaskatı çekilmiş yarı cahil bir Çerkez kızı, bir saraylı! Gazinolar, barlar, kokteyller, dans salonları, plajlar ve seyahatler alemini süsleyen saraylılardan... Modern hayat saraylısı!

Dün gece Dolmabahçe’nin içi o saraylılarla doluydu. (...) Sarayın belki de inşasından beri görmediği letafette asıl saraylıya en çok benzeyeni vurguncu Yaşar’ın kıızıydı!” (s. 197).

Romanda modernleşme olgusunun Batı’yı giyim-kuşam alanında taklit etme fikrine dayandırıldığı, Ayşen’in değişim süreci ile aktarılır. Bu yönüyle Ayşen, gösterişe meraklı, statü ve servet peşinde koşan, bütün bu maddi baskınlığına karşın duygusal yönden zayıf kalan genç kız tipinin temsilcisidir (Aktaş, 2004: 191). Bu genç kız tipine eleştirel yaklaşan Refik Halid’in romanda sözcülüğünü yapan karakter ise Ata Efendi’dir. Nitekim Ata Efendi’nin Ayşen’i “yarı cahil” bir kız olarak kabul etmesi, eleştirilen genç kız tipinin olumsuzlandığını gösterir.

Ayşen’in ekonomik ferahlığa ve maddi arzulara odaklanmış bir yaşam algısına sahip olması onun tek yönlü bir kişiliğinin olduğunu gösterir. Böylesi bir kişilik yapılanmasında psikik yönün silinmesi nedeniyle insanı ötekine açan bütün değerler yok olur. Öyle ki Ayşen, evlilik gibi önemli düşüncede bile kendisine en müreffeh yaşamı sunacak olan adaya öncelik vereceğini söyleyerek maddi olana düşkünlüğünü en üst seviyeye çıkarır. Ayşen’in, kendisine evlenme teklifinde bulunan adaylar hakkında bir karar verememesi de bu sebeptendir:

“karşısına çıkan koca namzetlerinin en zenginini, yani kendisine en lüks hayat temin edecek olanını seçeceğini söylemişti. Bazı bazı aşk temayülleri de duyuyor, birini sevmek, sevdiğinin olmak istiyordu, ama öteki his bunu bastırıyordu.” (s. 228).

Kendi duygusal varlığını ve sevmeye olan temayülünü bastıran Ayşen, kendisine sevgi ile yaklaşan kişilerin duygularını umursamaz ve kendi gayesi doğrultusunda davranmaya devam eder. Nitekim daha fazlasına kavuşabilmek için etrafındaki insanları sahip oldukları doğrultusunda önemseyen Ayşen’in maddi açıdan bu tatminsizliği ve doyumsuzluğu, onu tutunabileceği değerlerden mahrum bırakır. Öyle ki Ayşen’in Mısır’da Rûveyha Paşa ile evlendikten sonra arzuladığı hayat standardına kavuşmuş olmasına rağmen mutsuzluk ve huzursuzluk hissedip zararlı maddeleri kullanmaya başlaması, kendisini mutlu kılabilecek bir değer olmadığını gösterir. Böylelikle Ayşen, kendine ve değerlerine yabancılaşan bir kişi olarak menfi değişikliğin simgesi haline gelir.

1.2.5.2. Norm Karakterler

Romanda norm karakter, Ata Efendi’dir. Ellili yaşlarda, iki çocuk babası olan Ata Efendi, İstanbul’un türedi zenginlerinden Sedefinci ailesinin ticarethanesinde çalışan bir kâtiptir. Babasının mesleği sebebiyle yirmi yaşına kadar bir paşa konağında yaşayan Ata Efendi, bu vesile ile geleneksel olanı yakından tecrübe etme imkânına sahip olur. Hayatının son dönemlerinde ise bakımını ve koruyuculuğunu üstlendiği Ayşen sayesinde modern hayata girer. Bu açıdan hem Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemine hem de Cumhuriyet dönemine

ve bunlarla birlikte İkinci Dünya Savaşı yıllarına da şahit olan Ata Efendi, romanda bu dönemlerin eksik ve kabul edilebilir taraflarının sözcülüğünü yapar. Ata Efendi yapmış olduğu dönemsel kıyaslamalarda daha çok geleneğe ve manevi değerlere verdiği önemle ön plana çıkar. Özellikle millî kimlik, sevgi, bağlılık ve sorumluluk gibi değerler bakımından eksik olan Ayşen'i olması gerekene yönlendirme görevini üstlenir.

Romanda Ata Efendi üstlendiği bu görevin yanında Ayşen'e duyduğu hislerle de ön plandadır. Ancak o, ellili yaşlarında bir erkeğin genç bir kıza olan tutkunluğunu makul görmemekle birlikte Ayşen'in etkisinden de kurtulamaz. Romanda Ata Efendi'nin norm karakter kategorisinde değerlendirilmesine sebep olan özellikler ise Ayşen'i koruma içgüdüsünün kimi zaman eyleme kimi zaman bir düşünceye dönüşmesiyle ortaya çıkar. Öyle ki Ata Efendi'nin benimsediği koruyuculuğun ve yol göstericiliğin Ayşen'i bir kadın, bir sevgili olarak kabul etme duygusundan daha baskın olduğunu söylemek olasıdır. "*Ayşen hoşuma gidebilir. Fakat ben onun muhafızım; her şeye rağmen vazifemi sonuna kadar yapacağım; nefs-i emareye kapılmayacağım.*" (s. 106) diyen Ata Efendi'nin Ayşen'e karşı duyduğu muhabbet ve sevgi çoğu zaman bir iç ses olarak kalır.

Romanda Ata Efendi, kültürel, etik ve manevi değerlerin temsilcisi olarak yaşamdaki tecrübesizliği ve maddi değerlere verdiği önem ile dikkat çeken Ayşen'i hem bireysel hem de toplumsal anlamda yönlendirme amacı üzerine kurgulanmıştır.

1.2.5.3. Kart Karakterler

Bugünün Saraylısı romanında kart karakter niteliğine sahip bir karakterin varlığından söz etmek mümkün değildir. Çünkü başkişi Ayşen'in kendi macerasını gerçekleştirmesinde ona engel olan ya da bu doğrultuda kurgulanan tek yönlü bir karakter yoktur.

1.2.5.4. Fon Karakterler

Bugünün Saraylısı romanında fon karakterler oldukça geniştir. Ayşen'in babası Yaşar, Çetin, Üftade Hanım, Feride, Atif, Rüştü, Ruveyha Paşa, Faruk Senai Beyefendi, Mister Thomas, İhsan Bey (Rüştü'nün babası), Serin, İsmail Bey ve karısı Mesture Hanım, İsmail Bey'in kız kardeşi Berin, kapıcı Bilal, Doktor Sait Raşit Kaynarsu, hizmetçi Günnâme, komşu Lütfiye Hanım, terziler, garsonlar, plajlarda eğlenen insanlar, Dolmabahçe Sarayı'ndaki davetliler, Faiz, Fitnat ve Sevim romandaki fon karakterlerdir.

1.2.6. İzleksel Kurgu

Bugünün Saraylısı romanında dramatik kurguyu kuran ve çatışmayı sağlayan kişi, kavram ve simgelerin "KORA" (Korkmaz, 2015: 103) şemasındaki görünümü şu şekildedir:

Kişiler	Ülküdeğer Ata Efendi	Karşıdeğer Ayşen, Yaşar, Atif, Feride, Rüştü, Faruk Senai Bey
Kavram	Geleneksellik, Millî Kimlik, Kendi Olma, Sevgi/Aşk, Sorumluluk Bilinci,	Yanlış Batılılaşma, Öteki Kimlik, Yozlaşma, Yabancılaşma, İhanet
Simge	Ata Efendi'nin Evi	Apartman Dairesi, Para, Uyuşturucu Maddeler, Palto/Kürk

1.2.6.1. Aşk

Bugünün Saraylısı romanında aşk, tamamlayıcı ve birleştirici bir duygu olmaktan ziyade daha çok tek taraflı hissedilen ve değerlerin yitirilmesine sebebiyet veren bir duygu olarak işlenir. Kendisine emanet edilen bir akraba kızına beslediği duyguların yanlışlığını her daim hissedilen Ata Efendi'nin Ayşen'e olan yönelimi, hem tek taraflı hem de değerlerin çözüldüğünü gösterir. Ancak Ata Efendi'nin Ayşen'e karşı yaklaşımı ve sevgisi salt karşı cinslerin birbirine hissettiği duygudan ibaret değildir, onun Ayşen'e beslediği sevgiye merhamet ve koruma içgüdüsü de hâkimdir. Nitekim Ata Efendi'deki merhamet ve koruma içgüdüsü daha çok Ayşen'in kendisine emanet edilmiş olmasından kaynaklanır ki Ata Efendi bunun doğruluğunu şöyle dile getirir: "*Ayşen hoşuma gidebilir. Fakat ben onun muhafızım; her şeye rağmen vazifemi sonuna kadar yapacağım; nefs-i emmareye kapılmayacağım.*" (s. 106). Ata Efendi kendine yüklenen sorumluluğu yerine getirebilmek için kendi duygularını ötelere. Çünkü hissettiği duyguların açığa çıkması durumunda Ayşen'den uzaklaşmak zorunda kalmayı göze alamayacağı için o hep "*dayı rolünde kalmak*" (s. 128) ister.

Ata Efendi'nin Ayşen'e olan hissiyatı ve yönelişi öncelikle arzu duyma, etkilenme ile başlar. Başlangıçta bu durumun aşk olmadığını aksine bir beğeni olduğunu kabul eden Ata Efendi, Ayşen'e olan beğenisinin temelinde onun fiziksel niteliklerinin etkisi olduğunu düşünür:

“Ona âşık değildir; lakin bir yeğene karşı beslenmesi lazım gelen hisleri kendinde bulamıyor; (...) Madem ki evlenebilir, o hislere kapılması günah sayılmaz. Zaten kendisinininki güzeli beğenmek ve gayet tabii olarak cazibesi, sihr-i füsunu altında kalmaktan ibaret...” (s. 104).

Ata Efendi'nin hem evli olması hem de Ayşen'den yaşça büyük olması, sevgisinin önünde büyük bir engeldir. Sahip olduğu kimlik ve konumdan hareketle eleştireceğini ve kendisinin *“çocuk, deli, belki de bunak”* (s. 128) şeklinde niteleneceğini düşünen Ata Efendi sevgisinin gizli kalmasını ister.

Ata Efendi'nin Ayşen'in fiziksel niteliklerine olan ilgisi sebebiyle başlangıçta bir beğeni olarak kabul ettiği sevgisi, Ayşen'i kıskanmaya başladığını fark ettiği andan itibaren boyut değiştirir:

“Ondan ayrı düşmek beni çökertir. (...) Akşamları apartmana nasıl içim sevinçle dolu dönüyorum; pazar günlerini ne sabırsızlıkla bekliyorum! (...) Aklımda hep Ayşen... Her güzel kadın, manzara, rayiha bana Ayşen'i hatırlatıyor. Bu, düpedüz âşıklık halidir. Kıskançlık içimi kemiriyor.” (s. 128).

Ayşen'e beslediği hislere dayanarak kendisini gerçek âşık olarak kabul eden Ata Efendi'nin aşkın varlığı ile yaşama olan bakış açısı değişir. İnsanın hem öz varlığını hem yaşamı tanımasında değiştirici ve yönlendirici bir güç, bir değer olan aşk, Ata Efendi'de de yaşamı hissetme ve yaşamdan zevk alma şeklinde tezahür eder:

“yaşadığını hiçbir zaman bu derece iyi duymamıştı. Alelade duymaktan çok başka, çok kuvvetli bir hal: Hayatın her zerresini ayrı ayrı tadıyor, her birinde ayrı bir zevk bulmaktadır.” (s. 147).

Ata Efendi tarafından tek taraflı yaşanan ve Ayşen'in de hiçbir zaman haberdar olmadığı bu his, Ata Efendi'nin yaşamını derinden etkileyecek kadar güçlüdür. Nitekim Ata Efendi'nin bütün benliği hayatının odak noktası haline getirdiği Ayşen'in varlığı ile sarmalanırken Ayşen'in yokluğu ise yoğun bir yitmişlik duygusu yaşatır.

Romanda genel olarak aşk, bireyin bu duyguyu algılaması doğrultusunda şekillenir. Kimi zaman sadece cinsel yönelim ile kimi zaman ise sadece ruhsal değerlerle temellendirilen aşk hakkında Ayşen'in bir düşüncesinin olmadığı görülür. Ayşen'in hislerini anlamlandıramaması, kendi ruhsal gücünü ve manevi değerleri bil/e/mediğini ve buna bağlı olarak da aşkı duymamaktan uzak olduğunu gösterir. Çünkü Ayşen'in algısında aşkın kavramsal bir karşılığı yoktur, dolayısıyla hissettiği duygu veya deneyimlediği eylem bağlayıcı değildir. Ancak bununla birlikte Ayşen, bir erkeğe yaklaşmanın, ona karşı cinsel bir arzu duymanın aşk ile açıklanıp açıklanamayacağı hususunu da öğrenmek ister. Ata Efendi, aşk üzerine yaptığı konuşmada cinsel isteklerle beslenen yönelimin aşk olarak değerlendirilemeyeceği ileri sürerken aşkın kitaplardan da öğrenilemeyeceğini belirtir. Çünkü ona göre aşk, bireysel anlamda deneyimlenen ve özel bir anlama sahip olan bir duygudur:

““Ferhat ile Şirin” gibi masallardan, Fuzuli divanındaki “Leyla ile Mecnun”dan, Manukyan kumpanyasının oynadığı “La Dame aux Camélias”dan aldığı fikirlerle aşk tanınmış olamazdı.” (s. 247).

Romanda genel olarak aşk, Ata Efendi ile Ayşen'in duygu ve düşünceleri üzerinden aktarılır. Ata Efendi'ye göre aşk, yaşamın anlamının kavramasına yönelik farkındalık sağlayan bir güçtür. Diğer taraftan ne hissettiğini bilmemekle birlikte kendisine karşı duyulan hisleri de önemsemeyen Ayşen için ise aşk, değiştiren ve dönüştüren özelliklerinden uzaktır. Dolayısıyla anlatı kişilerinin aşkı anlama ve deneyimleme noktasında farklılıklar yaşaması, bu duygunun yaşanarak öğrenilebileceğini gösterir.

1.2.6.2. Yabancılaşma

Bugünün Saraylısı romanında yabancılaşma problemi, geleneksel ve modern yaşam biçiminden hareketle aktarılır. Anlatı kişilerinin vaka zamanındaki yaşantıları ve hatırlamaları ile aktarılan zaman kesitleri, yaşanan sosyal ve siyasi gelişmelerle birlikte özellikle toplumsal değişmelere ve gelişmelere ışık tutar. Romanda geleneksel ve modern yaşamı imleyen bu toplumsal gelişmelerin ve değişimlerin zamansal karşılığı II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet sonrası olarak belirtilir. Özellikle Cumhuriyet ve sonrasında her alanda bir gelişim hedeflenirken bu hedeflerin daha çok dış görünüşü veya fiziksel özellikleri değiştirmekle sığlaştırıldığı görülür. Bu açıdan daha çok bir yaşam tarzı olarak algılanan Batılılaşma, getirdiği farklılıklar ile özellikle geleneksel toplumlarda uyum sağlayamamaktan kaynaklanan yozlaşma/yabancılaşma durumuna dönüşür. Çünkü geleneksel toplumlarda hem geleneğe hem de modern toplum verilerine dayalı değerlerin aynı anda geçerli olmaya başlar ve böylesi durumda hangi değerlerin davranışa dönüşeceği, kabul göreceği konusunda bir karmaşa meydana gelir. Bu karmaşada ise genellikle geleneğe dayalı veriler anlamını yitirirken modernitenin değerleri ise tam anlamıyla anlaşılmamış ve özümsememiştir (Tolan, 1981: 249).

Bu bilgiler doğrultusunda romana bakıldığında Ata Efendi'nin hem geleneksel hem de modern zamana tanıklık etmesi ve bu dönemlerde sürdürülen yaşam biçimleri hakkındaki gözlemlerini sunması, bireysel ve sosyal çözümleme yapılmasına olanak sağlar. Romanda özellikle geleneksel yaşamı işaret eden II. Meşrutiyet Dönemi'nin sonlanması ile birlikte birçok değer ve uygulamanın bittiğini söyleyen Ata Efendi, o dönemde yaşamakla kendisinin de ruhlar âlemine karıştığını düşünür. O, bu yaklaşımı ile içinde bulunduğu zaman ile psikolojik ve sosyolojik bakımdan herhangi bir uyumu yakalayamadığını imler. Nitekim böylesi bir yaklaşım, modernizmin toplum tarafından kabul görmemesi ile ilgilidir. Ancak Ayşen'in hayatlarına girmesiyle yaşam

biçimlerinin değişmeye başlaması, ötelenen modern algının kendini her alanda hissettirmesine sebep olur. Ata Efendi'nin yaşadığı bu değişiklik öncelikle geleneksel ve modern hayat arasında bir kıyas durumu oluşturur. Ata Efendi yapmış olduğu bu kıyaslama sonrasında modern yaşamın canlı ve farklı olmasını hayranlıkla karşılayarak biten döneme karşı olumsuz bir tutum geliştirir. Romanda özellikle kadın ve erkeklerin sosyal hayatta bir arada vakit geçirebilmeleri hususunda müdahaleci bir etkiye sahip olduğu belirtilen geleneksel verilerin bireyselliği değil toplumsallığı önemseyen modernizmin bir çatışma yaratacağı kaçınılmazdır. Bu açıdan geleneksel toplumlarda birey/sel/i önemseyen modernizmin bir çatışma yaratacağı kaçınılmazdır. Bir uyum problemine işaret eden modernizm kaynaklı bu çatışma, aynı zamanda şimdiki yaşantılaşma aşamasında bir yabancılaşma sorununa da sebep olur. Tüm bunlarla birlikte modernizmin meydana getirdiği değişikliklere hayran olmak ve bu değişiklikleri özümsemeye çalışmak ise içinde bulunulan zamandan duyulan memnuniyetin bir işaretidir:

“ (...) iki âlem arasındaki fark müthiş. Ata, bu farkı çok büyük görüyor; kendisinin bir devir yaşayıp uzun müddet ervaha karıştığını, yeniden dünya yüzüne geldiğini sanıyor. Halbuki daha mütareke zamanında, yirmi iki yıl evvel kadınla erkek birbirinden ayrı, salaş tiyatrolarda kanto seyretmezler miydi?” (s. 96-97).

Romanda genel olarak gelenekselin sözcüsü olan Ata Efendi her ne kadar modernizmin getirilerini olumsuzlamaya başlasa da o, yaşam tarzı ve algı bakımından çoğu zaman moderniteyi temsil eden Ayşen'in karşısındadır. Ayşen'in İstanbul'a geldikten sonra çeşitli değişiklikler aracılığıyla modern yaşam biçimine uyum sağlaması, benimsediği algının bir yansıması olarak kabul edilebilir. Ancak Ayşen'in değişimleri, bilim ve eğitim alanında sağlanan ilerlemelerden ziyade dış görünüşü farklılaştırma amaçlıdır. Ayşen'den hareketle şimdiki modern yaşamı gözlemleyen Ata Efendi'ye göre bu değişiklik, “zâhiren”dir:

“Yirmi iki sene sonra, yanında kürkünü sırtına atmış, göğsü açık filiz gibi bir kızla gazinoda oturuyor; önlerinde iyice donanmış bir sofraya... Şarap içerek, meyve yiyerek koltuklara gömülmüş, numara seyrine dalmışlar. Bu, ne mühim bir değişikliktir. Hele Anadolu'nun kıyıcığundan gelmiş bir kızın göz açıp kapayacak kadar kısa bir zamanda zâhiren olsun şu hâli almasına ne buyrulur? Evet, çoğu değişikliğimiz zahiri. Zahiri ama onu da becermek bir iş, bir marifet...” (s. 96-97).

Ata Efendi'nin “zahiri” olarak kabul ettiği değişiklik, bir süre sonra kendisinin de alışmaya başladığı bir yaşam biçimine dönüşür. Kılık kıyafet gibi daha çok fiziksel niteliklerle sınırlandırılan bu yaşam biçiminin görüntüleri ise kürk, palto gibi nesnelere üzerinden verilir. Modern yaşamın birer simgesi haline dönüşen bu nesnelere, ulaşılması istenen hayatı işaret etmekle gelenek ve modernizm bağlamında örtük mesajlar içerir. Özellikle Ata Efendi'nin Ayşen'in dış görünüşü bakımından geçirdiği değişimi “terakki” olarak kabul etmesi içten içe bir eleştiri niteliğindedir:

“Ayşen içeriye kürkü ile girdi. Dayı efendi (...) yürümesini şaşırıldığı halde yeğeni adeta muntazam, âhenkli adımlarla ilerliyor. Geçen sene Haydarpaşa Garı'nda takır tukur, sarsak ve sersem, arkasından nasıl da koştuğunu Ata'nın bir türlü unutamadığı kasabalı ve yeldirmeli kız çok terakki etmiş maşallah!” (s. 94).

Romanda Ata Efendi her ne kadar modern hayatta olması gereklerin nesnelere aracılığı ile kurulduğunu ve yine bu nesnelere ile saygınlık kazanıldığını fark etse de kendisinin de içine girmeye başladığı modern hayata gösterdiği uygunluk, ötediği nesnelere önemsemesi ve onları bir değer olarak kabul etmesi ile gerçekleşir. Nitekim giydiği paltonun kendisinde yarattığı algı, bu durumu örnekler niteliktedir. Ancak bununla birlikte Ata Efendi her zaman gelenek ile modernizmin bir uyuma kavuşturulması gerektiğine vurgu yaparak yeni neslin sadece modernizmi önemsemesine karşı çıkar:

“Lakin haftalarca bekledikten sonra paltoyu sırtına geçirince, Ata kendisine kalantör bir adam hali geldiğini memnuniyetle gördü, sefir-i kebire dönmüştü, ama yeni devir büyükelçilerinden ziyade gençliğindeki ağırbaşlı, temkinli ve alafrangalıkla alaturkalığı nefislerinde mezcetmiş sufera-yı saltanat-ı seniye'ye!” (s. 91).

Ata Efendi kendi nesline uymaması sebebiyle modernizmi bir çatışma sebebi olarak görür: *“Bir anda düşündü ki, artık böyle, kendi nesline aykırı, müthiş gelen şeyler yeni hayatın icaplarından, o nesildekilere fazla tesir etmeyen itiyatlardandır.”* (s. 50). Ancak Ata Efendi, bununla birlikte *“Muhitinden kaçılan kem suratlı bir yaşlı olmamak için zamana uymak lazım.”* (s. 50) şeklinde düşünerek modernizmin yaşamın devamı için gerekli olduğuna da işaret eder. Bu açıdan Ata Efendi'nin, geleneksel olanı korumakla birlikte gelenek ile modernizmi birleştirmek istediğini söylemek mümkündür.

Romanda modernizmin ve geleneğin sentezine bağlı bir yaşam algısının önemi vurgulanmakla birlikte bu sentezi kuramayan kişiler, kimi zaman gülünç durumlara düşürülür. Ayşen ile Ata Efendi'nin gittiği baloya ait izlenimlerin aktarıldığı bölümde, sadece fiziksel görünüşleriyle yer edinen kişilerin giydikleri kıyafetleri taşıyamamaları ve ikram edilen yiyeceklere saldırmaları modernitenin yarattığı yeni insan tipinin kendi kültürünü ötelemekle birlikte Batı kültürünü anlamaktan da uzak olduğunu gösterir. Nitekim geleneksel değerlerin öteki olarak kabul edildiği bu tür durumlarda toplum ya da birey modernleşme sürecini Batılılaşma biçiminde kabul etme (Türkdoğan, 2015: 198) sorunu ile karşı karşıyadır. Bu sorunun temelinde ise *“toplumsal gelişme ve ilerlemenin kendi içsel dinamiklerinden kaynaklanarak harekete geçmesiyle değil, çoğunlukla*

Batı'ya öykünerek topluma empoze edil(en)" (Durdu, 2018: 157) modernleşme algısı vardır. Bu modernleşme algısı ise her ne kadar kimlik ve değer bağlamında kişiyi kendinden uzaklaştırma gibi çeşitli sonuçlar doğursa da Batı'ya öykünme genel itibarıyla medenileşmenin bir göstergesi olarak kabul edilir. Ancak esasında insanın kendi varlığını kurması öz değerlerini önemsemesi ve o değerleri daim kılacak duygu, düşünce ve eylem dünyasına sahip olması ile mümkündür. Romanda Ayşen'in İstanbul'a geldikten sonra kendini diğerlerine "uydurma"sı, kendini var eden değerlere olan uzaklığını göstermesi bakımından önemlidir:

"Buraya geleli kıyafet ve tavırlarımı nasıl değiştirdiğimi gördün. Zonguldak'a gittiğim zaman dangul dungul konuşuyordum. Mühendisin haremi İstanbullu, kibar aileden mükemmel bir kadındı; lisanımı onununki uydurdum. Bir sene sonra aramızda hemen hemen fark kalmamıştı." (s. 107).

Ayşen'in kendini İstanbul'daki hayata uydurma çabası, hayatındaki bir eksikliği giderme amacından ziyade ötekine benzeme, kendini kabul ettirme amacına dayanır. Kılık kıyafet, davranış ve eylemler ile temellendirilen bu amaç ise Ayşen'in şahsında toplumun yapısında meydana gelen bozulmalara işaret eder:

"(...) yalnız Ayşen değil, her kadın merdivenleri çıkarken de, inerken de kendisine sinema yıldızı tavırları veriyor. Yaşlıları, kara kuru olanları, hepsi de!" (s. 93).

Romanda modernizmden kaynaklanan bozulmaların bir başka yönü ise çeşitli mekânlar aracılığıyla aktarılır. Ata Efendi'nin özellikle eğlence yerleri gibi sosyal etkileşim alanlarındaki gözlemleri, buralarda sergilenen tutum ve davranışların, değerlerinden kopuk insanlar arasında birlik oluşturduğuna işaret eder. Genellikle fiziksel aktiviteler ve maddi değerler üzerine kurulan bu birlik, aynı zamanda duygu ve düşünce alanında kaybedilen etkinlikten kaynaklanan sürü psikolojisine göndermede bulunur. Romanda ötekine benzeme amacına sahip olan bu insanların "yığın" (s. 179) olarak kabul edilmesi bu psikolojinin varlığı ile ilgilidir. Dolayısıyla herhangi bir düşünsel zemine dayanmayan yaklaşım ve eylemler, modernleşmenin yabancılaşıma sorununa dönüşmesine sebep teşkil etmektedir.

1.2.6.3. Yozlaşma

Bugünün Saraylısı romanında yozlaşma, ilişkilerin çıkarıcı bir yaklaşıma, bireysel arzu ve isteklere dayanması sonucunda daha çok psikolojik ve sosyo-ekonomik alanda meydana gelen bir sorun olarak belirir. Bu sorun esasında karakter yapısının çözülmesi ile ilişkilidir. Nitekim romanda gerek toplumsal şartlardan yararlanarak maddi bir ferah ve saygınlık elde etme gerekse bireysel arzu ve yönelimleri toplumsal normların üstünde tutma, yozlaşmanın karakter yapısındaki çözülüş üzerine yapılandırıldığını gösterir.

Romanda ekonomik alanda var olan yozlaşma, anlatı kişilerinin maddeye/metaya olan bağlılığı doğrultusunda gelişir. Özellikle ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve sosyal durumundan yaralanarak kolay yoldan kazanç elde etme isteği ve amacı, anlatı kişilerinin yaşam tarzını ve birbirleriyle olan ilişkilerinin niteliğini belirler. Romanda böylesi bir algı ile yapılan yolsuzluklar, Ayşen'in babası Yaşar, Ata Efendi'nin damadı Atif ve Sedefinciler'in iş anlayışında görülür. Var olan şartları kendi lehine çevirerek haksız kazanç elde eden bu tür kişiler genellikle "türedi" sıfatıyla imlenir:

"On sene evvel ki emlak simsarı bugün bir başka türedi olan Yaşar'ı hiçe sayıyor, kızını oğluna almakla onuruna dokunacak bir iş yaptığını sanıyordu. Ne farkları vardı? İkisine de talih yüz göstermişti, ikisi de şanstan istifadeyi bilmişler, servet yapmışlar, yapıyorlardı. (...) Bugünkü haciağaları arasında birçok Sedefinci doğacaktı. (...) Kendi damadı Atif bile bir senede fabrikatör oluvermişti. Tren hatlarında ameleye bakkallıkla işe başlayıp müteahhitliğe yükselen sayılı zenginler arasında Yaşar gibi dünkü poturlu köylüler yok muydu?" (s. 143).

Romanda kendine özgüllüğü kaybeden, paraya ve çıkara dayanan ilişkiler sebebiyle değerleri tüketen kişilerin sevgi ve samimiyet gibi olumlanan değerlerden uzaklaştığı görülür. Özellikle Ata Efendi'nin kızının ve damadının ekonomik durumlarını düzelttikten sonra farklı karakter niteliklerini benimsemeleri bu durumun bir örneğidir:

"Kendi kızı azıcık para yüzü görünce bayağı tavırlarını artırarak bir şımarmıştı ki... Damat Atif'teki değişiklik de başka şekildeydi: Sahte bir terbiye, bir nezaket içinde "her şeyin en iyisini ben bilirim, benim yaptığım doğrudur, siz de kim oluyorsunuz?" diyen bir hal." (s. 191).

Romanda maddi olana bağlılığı en üst düzeyde yaşayan karakter Ayşen'dir. Arzu edilme ve kendini beğendirme amacını her şeyin üstünde tutan Ayşen'in kendisi dışında var olan hiçbir durumu ve kişiyi önemsememesi karakter düzeyindeki bozulmayı yansıtır. Bu durum Ayşen'in duyursuz ve niteliksiz olana doğru olumsuz bir dönüşüm yaşamasına sebebiyet veren maddi ve fiziksel açlık/doyumsuzluğa işaret eder. Öyle ki Ayşen'deki bu doyumsuzluk ve tatminsizlik onu madde bağımlılığına sürükleyerek yaşamını tehdit eden bir hal alır. Ayşen'in hem fiziksel bakımdan hem de değer ve algı bakımından tükenişine sebep olan bu madde bağımlılığının ileri aşamada kendi yaşamını idame ettirebilme gücünü elinden alır.

Romanda hemen hemen her anlatı kişisinde bozulan bir yön, bir eylem bulunmaktadır. Hem bireysel yaşantı hem de toplumsal yapı için bir tehlike oluşturan kadın-erkek ilişkilerindeki sapmalar, anlatı kişilerinin değer

ve norm bilmezliği neticesinde gerçekleşir. Evli bir erkek olan Ata Efendi'nin kimi zaman Aysen'e kimi zaman ise evinde çalışan hizmetçi Günnâme'ye ve Berin'e olan yönelimi evlilik ve aile kurumunun sarsıldığını göstermektedir.

Bugünün Saraylısı romanında yozlaşma, genel olarak anlatı kişilerinin kendi değerlerinden uzaklaşmaları ve benimsedikleri yeni niteliklerin bir değere dönüşmesi sonucunda gerçekleşir. Bireysel ve toplumsal kimlik bilincinden yoksun olan bu anlatı kişileri, toplumun hemen hemen her alanında bozulmaya ve değerlerin tahrip edilmesine sebep olurlar.

2. Sonuç

Tanzimat'la birlikte başlayan Batılılaşma meselesinin Cumhuriyet dönemindeki yansımalarını bireysel ve toplumsal gerçeklikler bağlamında ele alan *Bugünün Saraylısı* romanında yazar, hem maddi unsurlara bağlı olarak kurulan yaşam üslubunu hem de yanlış Batılılaşma olgusunu eleştirir. Yazar, bu eleştirel söylemin karşısına insanın ve toplumun yitip gitmemesi ve kendi öz varlığını koruması için geleneksel/kültürel değerleri yerleştirir. Bu açıdan *Bugünün Saraylısı* romanında ilgi ve dikkatin daha çok sosyal problemlere yöneltildiğini söylemek mümkündür. Zira yaşadığı zamandan ve bağlı olduğu değerlerden uzak düşmeyen Refik Halid Karay, kültürel bellek kazanımlarını öteleyerek kimliklerini yitiren insanların moderniteye ve maddi değerlere olan bağlılıkları sonucunda ortaya çıkan yozlaşma ve yabancılaşma meselesi üzerinde önemle durur. Genel olarak izleksel açıdan bir çatışma üzerine temellendirilen kurguda aynı çatışma düzlemi şahıs kadrosu, mekân ve zaman gibi yapısal unsurlar bakımından da devam ettirilir. Bu açıdan bütünlüklü bir yapı ve içerik düzlemine sahip olan romanın dönemin sosyo-kültürel yapısını yansıttığı görülmektedir.

Kaynaklar

- Aktaş, Ş. (2004). *Refik Halit Karay*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aktaş, Ş. (2005). *Roman sanatı ve roman incelemesine giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Doğan, A. (2020). Huzur romanında bakış açısı ve anlatıcı düzlemi. *Romanda bakış açısı ve anlatıcı düzlemi*. Editör: Veysel Şahin. Ankara: Akçağ Yayınları, 223-242.
- Durdu, Z. (2018). *Türkiye'de modern düşünce ve toplumsal yapı*. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Ebcioğlu, H. M. (1943). *Kendi yazılarıyla Refik Halid*. İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi.
- Eziler Kıran, A. ve Kıran, Z. (2011). *Yazınsal okuma süreçleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Karay, R. H. (2009). *Kirpinin dedikleri*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Karay, R. H. (2015). *Bugünün saraylısı*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Karay, R. H. (2019). *Minelbab ilelmihrab*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Korkmaz, R. (2015). Romanda dramatik aksiyonu sağlayan değerlerin görüntü seviyeleri üzerine bazı öneriler. *Yazınsal okumalar*. İstanbul: Kesit Yayıncılık, 100-114.
- Korkmaz, R. (2017). Romanda mekânın poeziği. *Romanda mekân/Romanda mekân poeziği ve çözümlemeler*. Editör: Ramazan Korkmaz, Veysel Şahin. Ankara: Akçağ Yayınları, 9-26.
- Şahin, V. (2017). Refik Halit Karay'ın 'İstanbul'un Bir Yüzü' romanında yapı. *Researcher: Social science studies*, 5(8), 266-292.
- Şahin, V. (2021). Romanda zaman kurgusu: romanda zaman poeziği üzerine. *Romanda zaman/Romanda zaman poeziği üzerine*. Editör: Veysel Şahin. Ankara: Akçağ Yayınları, 15-32.
- Şenderin, Z. (2013). Bugünün Saraylısı'nda (Refik Halit Karay) yeni kentliler ve modernleşme bunalımı. *Ekev akademi dergisi*, 54, 143-154.
- Tekin, M. (2011). *Roman sanatı*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Tolan, B. (1981). *Çağdaş toplumun bunalımı*. Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.
- Topdaş Çelik, F. (2021). Refik Halid Karay'ın romanlarında yapı ve izlek. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış doktora tezi*, Elazığ.
- Türkdoğan, O. (2015). *Osmanlıdan günümüze Türk toplum yapısı*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
